Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja
Nro 51 (2025)

ISSN 2343-2845

Julkaisija:
Suomen Sukututkimusseura

Toimituskunta:
OTT, dosentti Katja Tikka (vastaava toimittaja) &
FM, YTM Iisa Aaltonen (toimitussihteeri)

Sivuntaitto:
Heikki Katajisto / TEKOPAIKKA Suomi Oy

https://journal.fi/ssvk

Juha-Matti Granqvist

Nimismies Carl Gustaf Sagulin ja Suomen sodan Tammela

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Suomen sota alkoi 21. helmikuuta 1808, kun Venäjän armeija ylitti Ruotsin valtakunnan itärajan. Vain kuukautta myöhemmin koko eteläinen Suomi oli pysyvästi venäläisvallan alla. Pohjanmaalla ja Savossa käytiin kesän aikana kiivaita taisteluita, mutta syksyn tullen ruotsalaisten oli pakko suostua Olkijoen aselepoon (19.11.) ja vetäytyä Kemijoen taakse. Tämä käytännössä lopetti sotatoimet Suomen alueella, vaikka muodollisesti rauha solmittiinkin vasta Haminassa syksyllä 1809.

Sotatoimialue käsitti kuusi Ruotsin itäisintä lääniä. Niissä asui ja hoiti virkojaan satoja kruununvirkamiehiä: maaherroja, tuomareita, kruununvouteja, nimismiehiä. Heitä ohjeistettiin pysymään paikoillaan ja jatkamaan viranhoitoaan niin normaalisti kuin mahdollista. Tämä ohje päti siinäkin tapauksessa, että virkamiehen toimialue joutuisi venäläisten miehittämäksi. Tällöin hänen oli ”edistettävä läänin asukkaiden parasta ja suojeltava heitä vihollisen mielivallalta”.[1]

Miehitettyjen alueiden hallinnosta huolehti venäläinen ylipäällikkö, kenraali Friedrich Wilhelm von Buxhoevden, joka otti käskyvaltaansa läänit ja niiden virkamiehet ja jakeli sodan kestäessä lukemattomia määräyksiä. Venäjän armeijalle oli toimitettava elintarvikkeita ja ajettava kyytejä, Venäjän keisarille oli vannottava uskollisuudenvala, ruotsalaisten sotilaiden liikkeistä oli raportoitava ja kaikki kapinahankkeet oli ehkäistävä.[2]

Virkamiehistö piti velvollisuutenaan noudattaa näitä määräyksiä, ja sen parista nousi hyvin harvoja avoimia kapinoitsijoita. Kuopion maaherra Olof Wibelius tiivisti

1 [S]*öka millesta Länets invånares Ödo och söka Mydd åt dem för fiendens väldsamheten*. Sitaatti on Suomen armeijan ylipäällikön Wilhelm Mauritz Klingsporin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherralle Johan Henrik Munckille 5.3.1808 antamasta ohjeistuksesta. KA Uudenmaan ja Hämeen lääninkanslian arkisto Ea:181a, fol. 580.

2 Ks. esim. Bonsdorff 1929: 73–107; Osmonsalo 1947: 144–160.

kruununpalvelijoiden tunnot kirjoittaessaan että ”sivistynyt hallitus ei voi vaatia virkamiestä toimimaan kapinan nostattajana”.[3] Vallitsevan näkemyksen mukaan kieltäytyminen yhteistyöstä olisi saattanut pahoihin vaikeuksiin paitsi virkamiehet itsensä, myös ne ihmiset, joita heidän oli saamiensa ohjeiden mukaan suojeltava.[4]

Yhteistyö venäläismiehittäjän kanssa on tuonut monelle Suomen sodan aikaiselle virkamiehelle huonon jälkimaineen. Yksi heistä on Tammelan ja Someron nimismies Carl Gustaf Sagulin. Hänen maineensa perustana on pitkälti ollut tammelalaisen kansakoulunopettajan ja paikallishistorioitsijan Tarmo Hirsjärven artikkeli ”Kuvauksia Tammelasta” joka ilmestyi *Forssan Lehdessä* vuonna 1922:

> Suomen sodan aikana 1808–1809 oli Tammelassa nimismiehenä A. [sic] Sagulin. Hän lyöttäytyi heti vihollishallituksen innokkaaksi kannattajaksi… [--] Sagulin koetti pitää huolta kyydityksistä, julkaisten kirkossa kuulutuksia, joissa kehoitettiin ja vaadittiin kyytiin. Uhkasipa hän vielä rahasakoilla ja raipparangaistuksillakin, ellei käskyjä nöyrästi toteltaisi. Tammelan v.t. kirkkoherra Nils Berghällin, joka ei suostunut ottamaan seurakuntalaisilta uskollisuuden valaa Venäjän keisarille, toimitti Sagulin määräyksen mukaan vangittuna Turkuun heinäkuussa 1808. Samoin vangitsi Sagulin Someron nimismiehen A. Söderbergin joulukuussa 1808, kun Söderberg ei ollut tehnyt uskollisuuden valaa. Kun Tammelassa syntyi jonkinlaista vastustusta syksyllä 1808 venäläisiä vastaan, kirjoitti Sagulin 13.10.1808 Buxhöwdenille asiasta, pyytäen ettei hänen kirjettään kenellekään näytettäisi, sillä ”niin on minun henkeni ensimmäinen jonka he ottavat”.[5]

Hirsjärven luoma voimakkaan negatiivinen henkilökuva, johon ehkäpä vaikutti vastaitsenäistyneen Suomen poliittinen ilmapiiri, on siirtynyt myöhempien historiateosten sivuille. Someron historian mukaan Sagulin oli ”häikäilemätön voimaluonne” jonka toiminta ”venäläisten innokkaana palvelijana ja omien kansalaistensa ilmiantajana” närkästytti somerolaisia.[6] Tammelan historia valittaa, ettei tammelalaisilla ollut sodan aikana kruunun edustajaa, johon he olisivat voineet luottaa, sillä nimismies Sagulin oli ”venäläisten nöyrä palvelija” joka ”välitti vihollisen vaatimukset ja käskyt” ja rankaisi niskoittelijoita.[7] Sagulin esiintyy myös Hämeen maakuntahistoriassa, joka luonnehtii hänen olleen ”virkaintoinen” ja ”venäläisiä innokkaasti palveleva”.[8]

---

3 *En civiliserad Regering kan omöjeligen med alfvar fordra at Embetsmän skola agera upprorsstiftare.* Maaherra Olof Wibelius Ilomantsin kruununvoudille Gabriel Walleniukselle 1.3.1808, siteerattu teoksessa Osmonsalo 1947: 122.

4 Suomen läänien virkamiesten toiminnasta sodan aikana ks. esim. Bonsdorff 1929: 125–175; Osmonsalo 1947: 144–160; Hårdstedt 2007: 244–254.

5 *Forssan Lehti* 11.2.1922: 3–4.

6 Koskimies 1949: 331.

7 Ojanen 1983: 17.

8 Koskimies 1966: 91.

Tällainen kuva on yksipuolinen ja kohteelleen epäreilu. Sodan aikana Suomessa toimineet virkamiehet olivat erittäin hankalassa tilanteessa. He olivat Ruotsin kuninkaan palvelijoita, jotka joutuivat olosuhteiden pakosta palvelemaan Venäjän keisaria. Heitä repivät eri suuntiin lojaaliussuhteet, miehittäjän vaatimukset, omien esimiesten käskyt sekä rahvaan odotukset ja vaatimukset.

Aiempi Suomen sodan virkamiehiä käsittelevä tutkimus on keskittynyt pitkälti sen eliittikerrostumaan, piispojen ja maaherrojen yhteiskuntaluokkaan. Näille miehille suhde miehitykseen oli kuitenkin pitkälti kysymys, jota saattoi pohtia kirjoituspöydän takana työhuoneen rauhassa. Sagulinin kaltaiset nimismiehet sen sijaan työskentelivät byrokratian ruohonjuuritasolla. He joutuivat toimeenpanemaan ylempiensä määräykset ja ottamaan vastaan reaktiot, joita ne rahvaassa herättivät.

Tässä artikkelissa tarkastelen tapaustutkimuksen keinoin Suomeen sijoitetun Ruotsin kruunun pikkuvirkamiehen tilannetta Suomen sodan aikana. Vaikka nimismies Carl Gustaf Sagulin on vain yksi lukemattomista kaltaisistaan, hänen tarinansa havainnollistaa ne vaikeudet, joita nimismies miehityksen aikana kohtasi. Seuraan Sagulinia hänen virkapaikallaan läpi sotavuoden 1808 ja tutkin hänen toimintaansa, hänen konfliktejaan ja hänen motiivejaan. Lähtökohtana on Hirsjärven kuvaus Sagulinista ja siinä esiin nostetut kolme teemaa: Sagulinin rooli kyyditysten organisoinnissa, uskollisuudenvalasta kieltäytyneiden pidättämisessä ja venäläisvastaisen liikehdinnän ilmiantamisessa.

Sagulin on hedelmällinen tutkimuskohde kahdesta syystä: hän joutui sodan aikana ratkomaan poikkeuksellisen monia hankalia kysymyksiä, ja hän jätti jälkeensä poikkeuksellisen rikkaan lähdemateriaalin. Tärkein lähteeni ovat hänen kirjeensä ylemmille viranomaisille. Lähimmän esimiehensä, Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin Reinhold Holmbergin kanssa hän oli lähes päivittäisessä kirjeenvaihdossa. Sagulinin kirjeet kruununvoudille toiselta sotavuodelta 1809 ovat valitettavasti hävinneet, mutta vuoden 1808 kirjeenvaihto tarjoaa yllin kyllin materiaalia analysoitavaksi. Sagulinilta on myös säilynyt kirjeenvaihtoa Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran Johan Henrik Munckin ja jopa Suomen venäläisen sotilasylipäällikön Friedrich Wilhelm von Buxhoevdenin kanssa.

Kirvesmiehen pojasta kruununmieheksi

Carl Gustaf Sagulin syntyi 16.12.1780 Sauvossa, jonka ruotsinkielisen nimen (Sagu) mukaan suku on saanut nimensä. Hänen isänsä Mikael Sagulin oli Sauvon jahtivouti. Pojan ollessa parivuotias perhe muutti Turkuun, mistä Carl Gustafin äiti, kirvesmiehentytär Maria Appelblom oli kotoisin. Turussa Mikael Sagulin työskenteli kirvesmiehenä ja

tullikamarin vaakamiehenä ja kohosi uransa lopulla ilmeisesti pienporvariksi.[9]

Mikael Sagulin oli noussut kruunun virkahierarkian alimmalle huojuvalle portaalle, mutta syystä tai toisesta tipahtanut siltä ja päätynyt kaupunkityöläiseksi. Hänellä oli kuitenkin tahtoa ja kykyä nostaa omat poikansa takaisin tuolle portaikolle. Sekä Carl Gustaf että tämän pikkuveli Benjamin kävivät Turun katedraalikoulun ja kirjautuivat ylioppilaiksi Turun akatemiaan. Molemmat myös jättivät lukunsa nopeasti kesken päästessään nimismiehiksi. Carl Gustaf Sagulin nimitettiin 19-vuotiaana Piikkiön ja Kaarinan nimismieheksi, Benjamin Sagulin saman ikäisenä Karkun ja Mouhijärven nimismieheksi.[10]

Nimismies oli tuohon aikaan hallinnon monitoimimies. Virallisesti hän oli ensi sijassa poliisiviranomainen, joka vastasi lain ja järjestyksen ylläpidosta ja rikosten selvittämisestä piirissään sekä toimi syyttäjinä käräjillä. Työkenttään kuului kuitenkin myös paljon muuta. Nimismies osallistui veronkantoon, hoiti kruunun saatavien perimiset, ulosotot ja pakkohuutokaupat, vastasi maanteiden ja siltojen kunnossapidosta ja valvoi kestikievarien toimintaa. Hän oli yhdysside valtiokoneiston ja maalaisväestön välillä, tavallisen kansan silmissä kruunun paikallinen henkilöitymä.[11]

Kahden nuoren ylioppilaan nousu isojen nimismiespiirien johtoon ei ollut mitenkään erikoista. Aiemmin nimismiehet olivat olleet talonpoikia, mutta 1700-luvulla kruunu alkoi vaatia tehtävään koulutettuja ammattivirkamiehiä. Virka ei kuitenkaan ollut haluttu, sillä työtaakka oli suuri ja palkka pieni, ja pätevistä kandidaateista oli jatkuva pula. Vähänkin akateemista koulutusta saaneiden oli siksi helppo päästä nimismiehiksi. Vuonna 1808 Suomessa toimineesta 157 nimismiehestä 22 oli opiskellut yliopistossa, ja heistä vain kolme oli suorittanut jonkin tutkinnon. Muut 19 olivat Sagulinin veljesten kaltaisia lukunsa kesken jättäneitä ylioppilaita.[12]

Piikkiössä työskennellessään Carl Gustaf Sagulin vihittiin avioliittoon Ulrika Sofia Löfvenmarkin kanssa. Morsiamen isä oli naapuripitäjä Paimion nimismies Anders

---

9 Mikael Sagulin ja kirvesmiehentytär Maria Appelbom vihittiin 3.11.1774 Turussa. Heidän vanhimmat lapsensa Johan Henrik (s. 25.11.1775), Maria Helena (s. 22.12.1777) ja Carl Gustaf (s. 16.12.1780) syntyivät Sauvossa. Benjamin syntyi 15.5.1783 Turussa ja isän ammatiksi merkittiin vielä jahtivouti. Nuorempien lasten Marian (s. 4.9.1786) ja Isakin (s. 10.11.1788) syntyessä hänen ammattinaan on kirvesmies. Ks. *HisKi*-tietokanta. Carl Gustafin ja Benjaminin kirjautuessa Turun akatemiaan heidän isänsä ammatiksi ilmoitettiin vaakamies; Ks. Kotivuori 2005, nro:t 11043 (Carl Gustaf Sagulin) ja 11385 (Benjamin Sagulin). Myöhemmin Carl Gustaf Sagulin viittasi isäänsä pienporvarina (*borgare*); ks. esim. Tammelan käräjäkunnan välikäräjien pöytäkirja 16.1.1809. KA Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto Cc:4.

10 Kotivuori 2005: nro:t 11043 (Carl Gustaf Sagulin) ja 11385 (Benjamin Sagulin).

11 Ylikangas 1996: 131–140.

12 Ks. elämäkerralliset tiedot Suomen läänien nimismiehistä Matti Wallan *Virkamiehiä*-matrikkelissa (Walta 2005) sekä Yrjö Kotivuoren *Ylioppilasmatrikkelissa* (Kotivuori 2005).

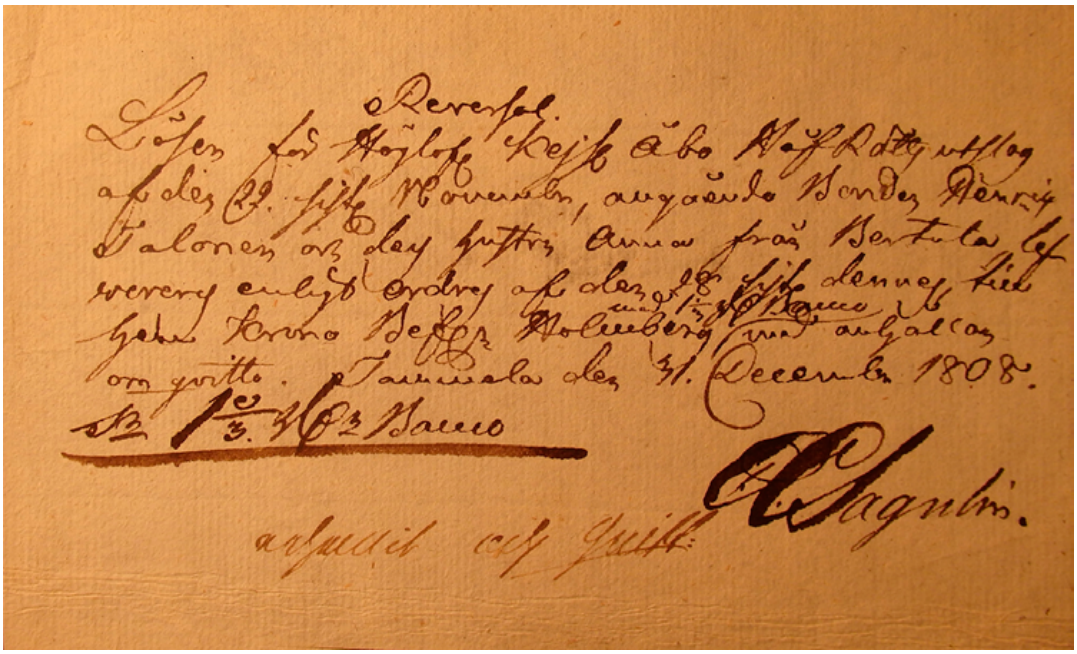

Nimismies Carl Gustaf Sagulinin kirjoittama kuitti joulukuulta 1808. Sagulinin suuri ja näyttävä nimikirjoitus paksuine alkukirjaimineen on kiitollinen tutkijalle — hänen allekirjoittamansa paperit löytää nopeasti asiakirjakasoista. Kansallisarkisto (Hämeenlinna). Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

Löfvenmark.[13] Piikkiön ja Kaarinan piiristä Sagulin siirtyi nimismieheksi ensin Pöytyälle ja sitten 1806 Tammelaan. Seuraavana vuonna hän tarjoutui hoitamaan myös viereisen Someron piirin, kun sen nimismies Abraham Nils Söderberg oli eronnut.

Viranhoitonsa ohella Sagulin viljeli maata. Tämä ei sinänsä ollut epätavallista nimismiesten keskuudessa, sillä he olivat alipalkattuja ja sivutulojen tarpeessa.[14] Sagulinin maanviljelys oli kuitenkin poikkeuksellisen laaja-alaista. Virkatalonsa Mansikkaniemen[15]

13 Kotivuori 2005: nro:t 11043 (Carl Gustaf Sagulin) ja 10937 (Karl Anders Löfvenmarck) sekä Walta 2005: 319, 374. Sukunimi kirjoitetaan toisinaan myös muodossa Löwenmark, mutta sekä ylioppilasmatrikkeli että virkamiesmatrikkeli käyttävät muotoa Löfvenmark.

14 Ylikangas 1996: 144–147.

15 Mansikkaniemi toimi ilmeisesti tähän aikaan Tammelan nimismiesten virkatalona. Tilan omistus- ja hallintasuhteet rippikirjoissa ovat epäselvät, mutta Tarmo Hirsjärven kokoamien Tammelan nimismiesten elämäkerrallisten tietojen mukaan Sagulinin edeltäjä Erik Hemming Juselius (nimismiehenä 1762–1790) sekä hänen seuraajansa Carl Forsberg (nimismiehenä 1811–1844) asuivat Mansikkaniemessä (Hirsjärvi 1925: 5–6), ja Tammelan käräjäkunnan tuomiokirjojen perusteella myös Tammelan käräjät pidettiin yleensä siellä. Sagulinia ei Tammelassa oleskelunsa aikana koskaan merkitty rippikirjoissa Mansikkaniemen asukkaaksi, mutta muuttaneiden luettelossa hänen kotipaikakseen on merkitty Mansikkaniemi (KA Tammelan seurakunnan arkisto I Bb: 1805–1819) ja se on myös hänen 23.7.1809 kuolleen tyttärensä Gustava Antonia Sofian kotipaikkana kuolleiden luettelossa (KA Tammelan seurakunnan arkisto I F: 1783–1816).

lisäksi hän vuokrasi Tammelan pappilaa edesmenneen kirkkoherra Mikael Avellanin perillisiltä.[16] Nimismies kuulutti säännöllisesti kirkossa tarvitsevansa palkattua työvoimaa elonkorjuuseen tai ojankaivuuseen, ostavansa lehmiä ja lampaita tai myyvänsä ruisleipää ja papuja.[17] Mainostaessaan keväällä 1809 siemenpapujaan hän totesi kuulutuksen lopuksi että ”minun papuni hyvys on illman puheta kyllä pitäjäsä tuttu”.[18]

Luonnekuvaa Carl Gustaf Sagulinista on vaikea muodostaa, sillä sen ainoana pohjamateriaalina ovat hänen virkakirjeensä ja kuulutuksensa. Ne piirtävät kuitenkin kuvan ahkerasta, kunnianhimoisesta ja ehkäpä hieman herraskaisesta nimismiehestä. Sagulin hoiti yhtä aikaa kahta nimismiespiiriä ja viljeli kahta maatilaa. Hän puuttui herkästi asioihin ja raportoi ahkerasti esimiehilleen. Hänellä oli siisti käsiala ja lennokas allekirjoitus, joka oli hiottu mahdollisimman näyttäväksi. Hän oli myös tietoinen kyvyistään eikä turhan vaatimaton, kuten yllä siteerattu papukuulutuskin osoittavat.

Kyyditykset

Sagulinin sodanaikaisessa työssä korostui kyyditysten järjestäminen, sillä hänen nimismiespiirinsä oli tärkeä liikennesolmu. Turun ja Hämeenlinnan välinen Hämeen härkätie kulki Someron ja Tammelan läpi, ja Someron kirkonkylässä siitä haarautui kaksi sivutietä, Hiidentie etelään Suurelle rantatielle ja Huovintie pohjoiseen Turun ja Pohjanmaan väliselle tielle.[19] Alueen teiden ja siltojen kunto oli tärkeää kansalliselle logistiikalle ja korostui entisestään sota-aikana, kun maanteillä liikuteltiin suuria mies- ja tavaramääriä. Sagulin oli kiinnittänyt erityistä huomiota tiestön kuntoon nimismieskautensa alusta lähtien.[20]

Sodan myötä pitäjien asukkaat saivat tuntea hyvien liikenneyhteyksien haittapuolet. Useita Ruotsin armeijan komppanioita marssi alueen halki jo loppuvuodesta 1807, kun

16 Kirkkoherra-vainajan perilliset saivat tavan mukaan pitää pappilaa hallussaan armovuoden ajan ja vuokrasivat sen kaikkine tuloineen Sagulinille. Lokakuussa 1807 Sagulin tiedotti seurakuntalaisille, että ”edesmenneen teologian tohtori, lääninrovasti ja kirkkoherra Avellanin herrojen perillisten suostumuksella” viimeisen vuosikolmanneksen parselit oli toimitettava hänelle. Nimismies Carl Gustaf Sagulinin kuulutus 17.10.1807. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5.

17 Ks. esim. nimismies Carl Gustaf Sagulinin kuulutukset 15.5., 10.7. ja 7.8.1808. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5.

18 Nimismies Carl Gustaf Sagulinin kuulutus 27.4.1809. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:6.

19 Viertola 1984: 42.

20 Tammelan seurakunnan kuulutusten joukossa on runsaasti Sagulinin jättämiä, teiden kunnossapitoon liittyviä tiedotuksia. Ks. esim. kuulutus 5.3.1806, jossa hän esittää yleisen valituksen pitäjän tiestön surkeasta kunnosta, sekä kuulutus 20.5.1807, jossa hän määrää yleisen maantie- ja siltatarkastuksen koko pitäjään. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5.

Pommerin sodasta (1805–1807) kotiutetut suomalaiset joukot palasivat ruoduilleen.[21] Tammelan ja Someron asukkaita oli siten rasitettu armeijan läpimarsseilla jo ennen kuin Suomen sodan sotavalmistelut ja joukkojen mobilisointi helmikuun alussa 1808 aloitettiin. Viimeiset ruotsalaiset sotilasosastot poistuivat kihlakunnasta 7. maaliskuuta, kaksi päivää sen jälkeen, kun armeija oli aloittanut vetäytymisensä pohjoiseen.[22]

Talonpoikien oli huolehdittava sotilasosastojen tarvitseman muonan ja varusteiden kuljetuksista kyytivelvollisuutensa nojalla. Jokaisen talon oli vaadittaessa lähetettävä mies, hevonen ja kärryt kyytiä ajamaan. Määräykset tulivat ylhäältä ja kyytien käytännön organisointi jäi nimismiesten vastuulle. Rasitus oli kova ja nimismiehet kahden tulen välissä, kun toiselta puolen kruunu painosti heitä hoitamaan työnsä ja toiselta puolen talonpojat napisivat vaatimuksia vastaan.

Helmikuun lopussa Sagulin kirjoitti kruununvoudille: ”Jos minua vielä joskus onnistaisi niin että pääsisin esimiesasemaan, en koskaan olisi niin armoton, että vaatisin alaisiltani mahdottomia, kuten herra kruununvouti on minulta vaatinut.”[23] Turun ja Porin läänin laivamieskomppanian oli määrä marssia Viaporin linnoitukseen, ja nimismiehet oli määrätty hankkimaan tarpeeksi talonpoikia hevosineen kyydityksiä varten.[24] Sagulinin mukaan hänen nimismiespiirinsä kyytivelvolliset olivat parhaillaan ajamassa muonakuljetusta Tampereelle eivätkä luultavasti ehtisi kotiin maaliskuun 3. päivään mennessä, jolloin heidän oli määrä kyyditä laivamiehiä. Ja vaikka ehtisivätkin, olisi täysin kohtuutonta, että raskaan kyydin pakkassäässä ajaneet miehet ja hevoset lähetettäisiin saman tien ajamaan uutta.

Tavallisesti mitä moitteettominta ja alamaisinta virkakieltä käyttänyt Sagulin oli menettänyt hermonsa kunnolla.

> Koko maailma tietää, että Urjalan ja Akaan pitäjien asukkaat, joiden pitäisi huolehtia komissariaatin tarpeista yhtä lailla kuin meidänkin, istuvat kotonaan kuin pannukakut. Kuvitteleeko herra kruununvouti, ettei sitä minun piirissäni

21 Screen 2007: 391–393.

22 Ks. kruununvouti Reinhold Holmbergin tekemä, 30.4.1808 päivätty luettelo Sääksmäen alisen kihlakunnan alueella liikkuneista ruotsalaisista joukoista. *Requisition om ersättning för den af underskrefwen förstätne Kostnaden wid nedannämnde Durch-Marscher å Nedre Säxmäki härad af Tavastehus Län.* KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudion arkisto Da:8.

23 *Om jag någångång wore så lycklig, at jag blefve förman för folk, så skulle jag aldrig kunna woro så hård, at jag fordnade af dem omöijligheter, som her Krono Befallningsman gjordt med mig…* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 27.2.1808. KA (Hämeenlinna) Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

24 Uudenmaan ja Hämeen lääninhallitus kruununvouti Reinhold Holmbergille 18.2.1808, sisältäen Turun ja Porin läänin laivamieskomppanian marssireitin Viaporiin ja toimintaohjeet. KA (Hämeenlinna) Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

> huomata ja tiedetä, vai? Saammepa nähdä, miten herra kruununvouti aikoo tämän kyydin järjestää, sillä minä arvelen, että yksikään kyytivelvollinen ei ilmesty paikalle. Minun velvollisuuteni on totella määräyksiä, ja huomenna tullaan kaikissa kirkoissa lukemaan minun lähettämäni kuulutus, jossa käsketään nyt Tampereella muonakuljetuksessa olevia ilmoittautumaan laivamiesten kyyditykseen marraskuun 3. päivänä kello kuusi illalla, mutta enempää minä en voi tehdä. Jos he tulevat paikalle, niin hyvä, mutta vaikka eivät tulisi, minä olen täyttänyt velvollisuuteni.[25]

Kyyditys siirrettiin Kiskon ja Kiikalan talonpoikien vastuulle. Seuraavassa kirjeessään kruununvoudille Sagulin iloitsi asioiden saamasta käänteestä ja pyysi samalla juhlallisesti anteeksi edellistä kirjettään. ”Sen vuoksi toivon nöyrimmin, että herra kruununvouti ei suuttuisi edellisestä kirjeestäni, jossa saatoin olla töykeä herra kruununvoutia kohtaan [– –] Erehtyminen on inhimillistä mutta anteeksianto jumalallista. Antakaa anteeksi!”[26]

Kun venäläiset valtasivat Etelä-Suomen, kyyditysrasitus ei poistunut vaan ainoastaan muutti muotoaan. Tammelasta ja Somerosta tuli Venäjän armeijan takamaata, josta kerättiin resursseja pohjoisempana käytäviä sotia varten. Alueen merkitystä korosti Jokioisten kartano, yksi Suomen mahtavimmista suurtiloista, jonka omisti kenraalimajuri ja entinen Turun ja Porin läänin maaherra Ernst Gustaf von Willebrand. Hän hakeutui aktiivisesti venäläisten miehittäjien palvelukseen, organisoi sotakomissaarina heidän muonituksiaan ja kuljetuksiaan sekä myi heille oman kartanonsa tuotteita.[27]

Esimerkkinä tästä prosessista toimikoon yksi kyyditys, jonka järjestelyihin liittyvä lähdemateriaali on säilynyt poikkeuksellisen hyvin. Toukokuun alussa sotakomissariaatti määräsi, että Jokioisten kartanosta oli siirrettävä suuri määrä heinää Helsinkiin. Matkan pituutta ei määritelty, mutta Jokioisista Helsinkiin on linnuntietä toistasataa kilometriä,

---

25 [*H*]*ela världen wet at Urdiala och Ackas Sokn, tague under lika Rubrique som mitt District, i anseende å Commisarjatets förnödenheter, sitta som pankakor hemma. Tror herr Krono Befallningsman att almogen i mine Dikstrict icke inse och begrepa detta, ju? Dett forsäkrar jag, och man skall så se, huru herr Krono Befallningsman tar sig ut med denne skjuts, jag menar, at ej någon skjutsande inställer sig. Jag känner skyldigheten at lyda, och i anledning af de hitkomne ordrene, har jag genom lysning som i morgon afkunnas i alla kyrkor Pålyst alle dem som nu äro i Tammerfors med Proviant, till Båtsmans skjuts den 3. Mars Kl. 6. om afton, mera kan jag intet göra, inställa de sig, så är dett bra, åtminståne har jag gjordt efter befallning.* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 27.2.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

26 *Hvarföre jag ödmjukast anhåller, att herr Krono Bef:m ej för illa uptar, om jag uti mitt sista bref warit stötande emot herr Krono Bef:m* [– –]*Förlåta är gudomligt, fela är menskligt. Förlåt!* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 29.2.1808. KA (Hämeenlinna) Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

27 Haggrén 2007: 558–561.

ja tuon ajan maanteitä pitkin matkaa oli varmasti kaksin verroin. Maaherra välitti määräyksen nimismies Sagulinille, jonka huoleksi jäi käytännön logistiikka.

Sagulin kirjoitti kuulutuksen, joka luettiin Tammelan ja Someron kirkoissa. Jokaisen kyytivelvollisen Tammelan emäseurakunnasta sekä Perttulan (Ypäjän), Jokioisten ja Humppilan kappeliseurakunnista oli ilmoittauduttava Jokioisten kartanossa tiistaina 10.5. kello kuusi aamulla. Someron emäseurakunnan, Somerniemen kappeliseurakunnan ja Åvikin lasitehtaan seurakunnan vuoro oli seuraavana päivänä samaan aikaan. Mukana tuli olla hyvä hevonen sekä heinän kuljettamiseen soveltuvat laidalliset kärryt. Jokaiseen kuormaan oli lastattava kaksikymmentä leiviskää (n. 170 kg) heinää, ja kyytimies oli vastuussa siitä, että kuorma päätyi kokonaisuudessaan Helsinkiin. Kyytipalkkio maksettaisiin käteisellä Helsingissä kuorman toimittamisen yhteydessä. Sakoksi poisjäämisestä määrättiin kaksi riikintaaleria ja 16 runstykkiä – summa, joka vastasi kruunun pikkuvirkamiehen kuukauden palkkaa.[28]

Reagointi- ja valmistautumisaikaa ei ollut paljon. Maaherran määräys on päivätty tiistaina 3.5. ja nimismiehen kuulutus torstaina 5.5. Kuulutus luettiin kirkoissa sunnuntaina 8.5. eli ensimmäisen kyyditysvuoron talonpojilla oli alle kaksi vuorokautta aikaa valmistautua, ennen kuin heidän oli ilmoittauduttava Jokioisten kartanossa tiistaiaamuna 10.5. Lisäksi, kuten Sagulin myöhemmissä kirjeissään mainitsi, oli pahin kelirikkoaika, vaikka elettiinkin jo toukokuun alkua. Kevät 1808 oli hyvin kylmä, ja meri oli jäässä vielä vappuna, kuten Viaporin puolustajat saivat karvaasti huomata.

Sagulinin laatiman luettelon mukaan ajossa oli mukana 99 hevosta 94:stä eri talosta.[29] Kyyditys ilmeisesti onnistui, mutta kyytipalkkion suuruus aiheutti pitkällistä närää. Kesäkuun puolivälissä Sagulin kirjoitti kruununvoudille, että Tammelan ja Someron talonpoikien keskuudessa kyti suoranainen kapinamieliala, koska heidät oli pahimpaan kelirikkoaikaan pakotettu tekemään raskas heinäkuljetus, ja korvaukseksi he olivat saaneet vain yhden riikintaalerin mieheen. ”Rahvas on tavallisestikin niin pahansisuista, että kruununvirkamiehillä on hankaluuksia tulla sen kanssa toimeen, ja tällaisena aikana tehokas viranhoito käy suorastaan mahdottomaksi.”[30]

---

28 Nimismies Carl Gustaf Sagulinin kuulutus 5.5.1808. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5. Lääninhallituksen vakinaisille kirjureille ja kanslisteille maksettiin Suomen sodan aikoihin 33 riikintaaleria vuodessa, ks. Granqvist 2025, *passim*.

29 Ks. esim. luettelo 10. ja 11.5.1808 Jokioisten kartanosta tehdyistä heinäkuljetuksista, annettu kuulutuksena Tammelan kirkossa luettavaksi 25.5.1808. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5.

30 *Det är swårt för en Krono Betjent bland allmoge som annars nog af elacka Menniskor är för willad at samman lefwa, och at kunna wara werksam med utöfningen i dessa tiden är anbefald.* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 17.6.1808. KA (Hämeenlinna) Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

Uskollisuudenvalan vannominen

Toukokuussa 1808 valloitettujen alueiden asukkaat määrättiin vannomaan uskollisuudenvala Venäjän keisarille. Suurimmissa kaupungeissa ensimmäiset valat vannottiin 21. ja 22. toukokuuta. Maaseudulla valatilaisuuksia järjestettiin sunnuntaisin jumalanpalvelusten yhteydessä, koska ne olivat ainoa tapahtuma joka kokosi hajallaan asuvat pitäjäläiset yhteen.[31]

Valan vannominen oli ensimmäinen tilanne, jossa ihmiset joutuivat aktiivisesti muodostamaan kantansa venäläismiehitykseen. Protestit olivat yleisiä, ja monilla paikkakunnilla ihmiset jäivät kotiin valapäivänä tai marssivat mielenosoituksellisesti ulos kirkosta kun valanvannonta aloitettiin. Nämä tapaukset keskittyivät kuitenkin Pohjanmaalle ja Savoon, missä aktiivinen sotarintama oli lähellä ja olot siksi levottomampia.[32] Yksi eteläisen Suomen harvoja huomiota herättäneitä protesteja tapahtui Tammelassa.

Sunnuntaina 29. toukokuuta uskollisuudenvala vannottiin nimismies Sagulinin virkapiiriin kuuluneissa kirkoissa eli Tammelan ja Someron kirkoissa sekä Jokioisten, Humppilan ja Perttulan (Ypäjän) kappelikirkoissa. Someron siltavouti Anders Forström kirjoitti asiasta tuoreeltaan raportin ja totesi, että kappelikirkoissa rahvas oli valinnut keskuudestaan edustajat vannomaan valan. Someron ja Tammelan emäkirkoissa näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut ”vaikka kruununvirkamiehet olivat toki vannoneet valan”.[33] Forströmin raportissa ei kerrottu, että Tammelan tilaisuus oli keskeytetty kirkkoherransijainen Nils Berghällin protestoinnin vuoksi. Tieto kuitenkin vuoti korkeille viranomaisille nopeasti.

Tammelan kirkkoherra oli kuollut juuri ennen sotaa, ja seurakuntaa hoitivat siksi kappalainen ja kirkkoherranapulainen. Kappalainen Nils Berghäll oli pitkän uran tehnyt kuusikymmenvuotias pappismies. Hän oli palvellut Tammelassa melkein kaksi vuosikymmentä ja järjestänyt pappispoikansa Nils Israel Berghällin Jokioisten tehtaansaarnaajaksi samaan pitäjään. Kirkkoherranapulainen Daniel Ekvall taas oli 27-vuotias nuori pappi ensimmäisessä työpaikassaan.[34] Ekvall kirjoitti myöhemmällä iällään muistelmat, jotka tarjoavat meille ainoan virallisia kirjeitä ja kuulutuksia intiimimmän kurkistusaukon Suomen sodan aikaiseen Tammelaan.[35]

---

31 Bonsdorff 1929: 315–324; Osmonsalo 1947: 161–168; Hårdstedt 2007: 251–254.

32 Bonsdorff 1929: 339–360; Osmonsalo 1947: *passim*; Hårdstedt 2007: 252–253.

33 Siltavouti Anders Forström kruununvouti Reinhold Holmbergille 1.6.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

34 Kotivuori 2005: nro:t 8484 (Nils Berghäll), 10810 (Nils Israel Berghäll) ja 11685 (Daniel Ekvall).

35 Eric Anthoni esitteli vuonna 1930 Ekvallin muistelmakäsikirjoituksen *Historisk Tidskrift för Finlandissa.* Anthonin mukaan sen otsikko on *Ödets labyrint. En Finsk Medborgares lefnads beskrifning* ja se on laadittu Ekvallin toimiessa Karjalohjan kirkkoherrana eli vuosien 1828 ja 1835 välillä. Käsikirjoituksen ilmoitetaan olevan professori Gabriel Nikanderin hallussa. Sen myöhemmästä olinpaikasta ei ole tietoa, eikä yksikään muu tutkija ole tiettävästi käyttänyt sitä, joten kaikki tässä esitetyt tiedot pohjautuvat Anthonin artikkeliin (Anthoni 1930). Myös Esko Aaltonen on kirjoittanut Ekvallista artikkelin, mutta täysin Anthonin artikkelin tietojen pohjalta (Aaltonen 1931).

Tammelan harmaakivikirkko piirrettynä J. W. Hirsijärven kertomuksen mukaan vuonna 1893. Piirros: Jaakko Lehtiö. Museovirasto.

Kappalainen Berghäll luki keisarillisen määräyksen uskollisuudenvalojen vannomisesta Tammelan kirkossa sunnuntaina 29. toukokuuta. Kun valojen vannomisen piti julistuksen jälkeen alkaa, Berghäll käveli kuitenkin protestiksi ulos kirkosta. Monet seurakuntalaiset seurasivat pappinsa esimerkkiä ja tilaisuus oli keskeytettävä.[36] Kenraali Buxhoevden määräsi Berghällin vangittavaksi ja Turun hovioikeutta järjestämään ylimääräisen kihlakunnanoikeuden istunnon tapauksen käsittelyä varten.[37]

Kaksi päivää ennen kuin kenraalikuvernööri oli antanut pidätysmääräyksensä, 27. kesäkuuta, Nils Berghäll ja hänen pappispoikansa Nils Israel Berghäll vannoivat uskollisuudenvalan yksityisesti Tammelan kirkkoherranapulaiselle Daniel Ekvallille. Tämä ei kuitenkaan auttanut hänen asiaansa, oikeastaan päinvastoin. Kun Tammelan käräjäkunnan ylimääräinen istunto pidettiin Hämeenlinnassa 18. elokuuta, syyttäjänä

36 Lyhyt kuvaus toukokuun 29. päivän tapahtumista toistuu lähes sanasta sanaan samanlaisena eri viranomaisten kirjeessä. Ks. esim. Turun tuomiokapituli lääninrovasti Zachris Cygnaeukselle 28.7.1808. KA Tammelan rovastikunnan arkisto Ea:1.

37 Kenraali Buxhoevden maaherra Johan Henrik Munckille 29.6.1808 sekä maaherra Johan Henrik Munckille ja Turun hovioikeudelle 16.7.1808. *Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa I*, 192–193.

toiminut nimismies Sagulin syytti Berghälliä sekä valatilaisuuden sabotoinnista että valan vannomisesta laittomin muodoin.[38]

Tammelan kirkon tapauksella oli luonnollisesti silminnäkijöinä puoli pitäjää. Laittomalle valanvannonnalle ei sen sijaan ollut kuin yksi todistaja, kirkkoherranapulainen Daniel Ekvall, joka oli tehnyt asiasta kirjallisen todistajanlausunnon. Se kuuluu kokonaisuudessaan näin:

> 27. päivä kesäkuuta, kun pidin rippikoululaisten kuulustelua Tammelan kirkossa, tuli sinne varapastori Berghäll ja käski minua vannottamaan hänellä ja hänen pojallaan uskollisuudenvalan. Minä, joka olin vannonut valan Hänen Majesteetilleen Venäjän Keisarille säännönmukaisessa järjestyksessä, ihmettelin tätä kiirettä ja sanoin etten pitänyt moista salakähmäisyyttä tarpeellisena, ja että varapastori Berhgällin tulisi koko pitäjän ylimpänä esikuvana näyttää esimerkkiä tavalliselle kansalle ja vannoa vala sunnuntaikirkossa yhdessä sen kanssa; mutta herra varapastori määräsi minut vannottamaan valan hänellä ja hänen pojallaan, ja torjui vaatimukseni hankkia paikalle kruunun virkamies tai muita todistajia, luvaten vastata kaikista mahdollisista seurauksista, ja kielsi lukkaria päästämästä kirkkoon muita ihmisiä, ei edes suurta joukkoa rippikoululaisia jotka seisoskelivat kirkon pihalla ja joiden oli määrä tulla sisään kello kaksitoista jotta kuulustelisin heitä kristinopista; sen vuoksi, ja koska varapastori Berghäll minua esimiehen asemassa käski, en voinut kieltäytyä valan vannottamisesta, minkä varapastori Berghäll poikineen teki virallisen valakaavan mukaan.[39]

38 Tammelan käräjäkunnan välikäräjien pöytäkirja 18.8.1808. KA Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto Cc:4.

39 *Den 27. sistledne Junii då jag efter befallning i Tammela Moder Kyrka skriftebarnen afhörde, instälte sig derstädes vice Pastoren Nils Berghäll och befalte mig att af sig och sin son taga förenämde Tro och Huldhets ed; jag såsom i behörig ordning edswuren under Hans Kejserliga Ryska Majestät tog detta hast wark i öfwerwågande och ansåg detta swaggeri af att så dyrt ändamål, icke wara behörigt, utan att denna dyra ed af vice Pastoren Berghäll, såsom en hel stor Sockens lärare hade borde ianseende till den werkan sådant han å meninge[?] ste högtideligare å en Söndag inför meningheten, men vice Pastoren befalte mig offenteligen, med förkastade af min erhindran att åtminstone härwid tillstädes hafva en Krono Betient eller andra wittnen ertaga eden af sig och sin son, och lofwade derwid swara följderne samt gaf klockaren befallning att icke i kyrkan inslägga, någon menniska, icke en gåmg en hel hop skrifte barn som stodo på kyrkowallen och skulle efter slutad middagstimma i kyrkan ingå för att af mig i deras Christendom hörde blifwa; fördenskull och i stöd af denna befallning som vice Pastoren Berghäll såsom min förman, mig gaf, kunde jag icke underlåta att Eden taga, hwarföre allt så jag efter wanligt formulaire densamma förestafwade och vice Pastor Berghällmed des Son gingo eden.* Tammelan käräjäkunnan välikäräjien pöytäkirja 18.8.1808. KA Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto Cc:4.

Muistelmissaan Ekvall kertoo, että nimismies Sagulin kirjoitti tämän lausunnon hänen puolestaan ja painosti hänet allekirjoittamaan sen. Nimismiehen mukaan Ekvall joutuisi rangaistukseksi rikoksestaan Siperiaan yhdessä Berghällin kanssa ellei tekisi yhteistyötä. Pelko ”Siperiaan joutumisesta” oli yleinen Suomen sodan aikana, ja Sagulin kykeni hyödyntämään sitä Ekvallia painostaessaan.[40] Lausunto sinänsä oli Ekvallin mukaan paikkansapitävä, vaikkakin ”mahdollisimman kovilla sanamuodoilla” kirjoitettu.

Juttu siirtyi hovioikeuteen tuomion julistamista varten. Ekvall kertoo muistelmissaan, miten hän rauhoituttuaan ymmärsi että ”meidän lakiemme nojalla ketään ei lähetetä Siperiaan”, ja lähetti hovioikeudelle kirjeen, jossa korjasi joitakin kohtia todistajanlausunnostaan. Tämän jälkeen nimismies Sagulin kävi toistuvasti Ekvallin luona ja ”valitti kurjaa kohtaloaan ja syvää onnettomuuttaan, joka asetti vaakalaudalle hänen kunniansa ja hänen virkansa”. Lopulta Ekvall antoi jälleen kerran puhua itsensä ympäri ja mitätöi hovioikeudelle lähettämänsä korjaukset.[41]

Hovioikeus määräsi marraskuun alussa Berghällin vapautettavaksi ja palautti hänet virkaansa.[42] Kappalainen katsoi kuitenkin paikkakunnanvaihdoksen aiheelliseksi, sillä lähes välittömästi päätöksen jälkeen hän piti vaalisaarnan naapuripitäjä Lopen kirkkoherranvaalissa. Berghäll tuli valituksi ja vietti loppu-uransa Lopen kirkkoherrana. Myös Ekvall lähti Tammelasta armovuodensaarnaajaksi Ahvenanmaalle sodan ollessa vielä kesken.[43]

Kun tapaus Berghälliä puitiin oikeudessa, valanvannonta jatkui. 10. elokuuta Sagulin lähetti eteenpäin täydelliset luettelot uskollisuudenvalan vannoneista henkilöistä Tammelan ja Someron pitäjissä ja niiden kappeleissa. Tuolloin oli luetteloiden perusteella päästy tyydyttävään kattavuuteen: listalla ovat liki kaikki talonomistajat ja torpparit sekä muut itsenäisten ruokakuntien päämiehet kuten käsityöläiset, ja joistakin taloista jopa koko väki renkejä myöten.[44]

---

40 Vrt. esim. Porvoon lukion rehtori Pehr Johan Alopaeus, joka Suomen sodan aikaisissa muistiinpanoissaan toteaa, ettei tiedä kenenkään kieltäytyneen uskollisuudenvalasta koska ”pelkäsimme kaikki Siperiaa”. Tarkiainen 2009: 119.

41 Anthoni 1930: 122.

42 Hovioikeus määräsi 7.11. Berghällin vapautettavaksi, ks. Turun hovioikeus maaherra Johan Henrik Munckille 7.11.1808. KA Uudenmaan lääninhallituksen kanslian arkisto Ea:181. 15.11. Berghäll kirjoitti lääninrovastille, että hovioikeus oli vapauttanut hänet ja antanut hänelle luvan jatkaa kaikkia pappistoimiaan. Kappalainen Nils Berghäll lääninrovasti Zachris Cygnaeukselle 15.11.1808. KA Tammelan rovastikunnan arkisto Ea:3. En ole kyennyt löytämään virallista hovioikeuden päätöstä, joka sisältäisi Berghällin syytteistä vapauttamisen perusteet. Turun hovioikeuden arkisto tuhoutui Turun palossa 1827, ja Berghällin juttua käsittelevien asiakirjojen niteestä Uudenmaan ja Hämeen lääninhallituksen arkistossa vaikuttaa olevan loppuosa kadoksissa.

43 Ojanen 1990: 170; Kotivuori 2005: nro:t 8484 (Nils Berghäll) ja 11685 (Daniel Ekvall).

44 Nämä kaksi 10.8.1808 päivättyä luetteloa ovat Ala-Sääksmäen kruununvoudin saapuneiden kirjeiden joukossa. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:17.

Syyskuussa Someron entinen nimismies Abraham Magnus Söderberg[45] määrättiin pidätettäväksi ja lähetettäväksi Turkuun, koska tämä oli kieltäytynyt vannomasta uskollisuudenvalaa. Monet korkeat virkamiehet eri puolella Suomea joutuivat vastaavan käsittelyn kohteeksi, sillä venäläinen miehityshallinto halusi tehdä heistä varoittavia esimerkkejä ja siten pelotella kansalaisia valantekoon.[46] Söderberg valikoitui yhdeksi heistä, vaikka hän ei enää ollutkaan kruununmies vaan yksityishenkilö. Ehkä häntä pidettiin edelleen paikallisena auktoriteettina – tai sitten venäläiset katsoivat, että Someron-Tammelan seutu tarvitsi ylimääräistä kurinpitoa tapaus Berghällin takia.

Hieman ennen Söderbergin pidätysmääräyksen saapumista Sagulin oli pyytänyt kruununvoudilta vapautusta Someron nimismiehen tehtävistä, koska ”nämä onnettomat ajat ovat kruununpalvelijoille varsin raskaita ja luultavasti ovat muuttumassa vain raskaammiksi”[47] eikä hänen aikansa enää riittänyt kahden nimismiespiirin asioihin. Tilalle hän ehdotti jahtivouti Mats Lindestedtiä, joka oli osoittanut kyvykkyytensä apulaisnimismiehenä. Maaherra suostui ehdotukseen ja vapautti 10. lokakuuta Sagulinin Someron nimismiehen tehtävistä.[48] Lindested oli ilmeisesti toiminut aiemmin Åvikin lasitehtaan palveluksessa, sillä hän esitti mainetodistuksen, jonka oli kirjoittanut lasitehtaan patruuna Robert Gustaf Blåfield.[49]

Kuukautta myöhemmin, 24. marraskuuta, Sagulin kuitenkin raportoi kruununvodille, että Lindestedt oli kadonnut kaksi viikkoa aiemmin jäljettömiin ”vieden samalla

45 Someron historiassa väitetään, että Carl Gustaf Söderbeg olisi toiminut Someron nimismiehenä 1795–1808 ja joutunut pidätetyksi Suomen sodan aikana; Koskimies 1949: 332. Tässä on kuitenkin yhdistetty virheellisesti kaksi henkilöä, sillä Suomen sodan aikainen Someron nimismies oli Carl Gustafin veli Abraham Magnus Söderberg. Matti Wallan virkamiesmatrikkelin mukaan Carl Gustaf Söderberg lähti Somerolta 1801 ja Abraham Magnus Söderberg tuli sinne 1803. Koska asiakirjoissa puhutaan yleensä vain ”nimismies Söderbergistä” ja etunimiä käytetään harvoin, tämänkaltaisen virheen syntyminen on ymmärrettävää.

46 Kuuluisimmat esimerkit ovat vaasalainen kauppias Abraham Falander ja Vaasan hovioikeuden kanneviskaali Anders Johan Bergvald. Heidät tuomittiin kuolemaan, mutta tuomio muutettiin karkotukseksi Ruotsiin. Vaasa oli kesällä 1808 miehitetyn Suomen pahin ongelma- ja kapinapesäke ja tuomioiden kovuus heijasteli tätä. Uskollisuudenvalan boikotoinnista ja rangaistustoimenpiteistä ks. esim. Hårdstedt 2007: 251–254.

47 *[G]öromålen uti desse orolige tider för Krono Betjeningen mycket tiutnigit, och blifva torde hända i en främtd mera tyngre…* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 15.9.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:17.

48 Maaherra Johan Henrik Munckin kuulutus Mats Lindestedtin nimittämisestä Someron nimismieheksi Carl Gustaf Sagulinin tilalle 5.10.1808. KA Someron seurakunnan arkisto II:Ef.

49 Robert Gustaf Blåfieldin mainetodistus Mats Lindestedtille 11.8.1808, liitteenä kruununvouti Reinhold Holmbergin kirjeessä maaherra Johan Henrik Munckille 6.10.1808. KA Uudenmaan lääninhallituksen kanslian arkisto Ea:182a1.

mukanaan eräitä ulosmittaamiaan, mutta onneksi vähäpätöisiä kruunun saatavia".[50] Someron nimismiehen tehtävät kaatuivat taas ylityöllistetyn Sagulinin harteille. Maaherra määräsi häntä ottamaan hoitoonsa Someron nimismiespiirin ja hoitamaan Söderbergin pidättämisen.[51] Joulukuun alussa kruununvouti raportoi maaherralle, että Sagulin oli lähettänyt Söderbergin Turun lääninhallitukseen.[52] Asiasta ei noussut Berghällin tapauksen kaltaista oikeusjuttua, vaan Söderberg vannoi valan vähin äänin Turussa ja pääsi sen jälkeen vapaalle jalalle.[53]

Lindestedtin katoamisen yksityiskohdat jäävät hämärän peittoon. Poistuiko hän paikkakunnalta, koska ei halunnut pidättää sen edellistä nimismiestä – joko periaatteellisista syistä tai pelosta joutua rahvaan vihan kohteeksi? Vai oliko kyseessä klassinen "pakene rahojen kanssa" -tyylinen kavallus?

Vastarinta

Viaporin ja Svartholman linnoitusten antauduttua niiden upseeristo passitettiin vankeuteen, mutta rivisotilaat päästettiin vapaasti lähtemään. Ne ruotusotilaat, jotka oli sodan syttyessä komennettu linnoituksiin, saattoivat palata kotitorpilleen. Vakinaiset linnoitusjoukot koostuivat kuitenkin värvätyistä sotilaista, jotka asuivat pysyvästi linnoituksissa. Monilla ei ollut kotia niiden ulkopuolella.[54]

Venäläisille viranomaisille alkoi kesän 1808 aikana valjeta, että tuhannet työttömät ja kodittomat sotilaat olivat sekä sosiaalinen ongelma että potentiaalinen kapinariski. Papit ja virkamiehet velvoitettiin raportoimaan kaikista entisistä Ruotsin armeijan sotilaista, joilla ei ollut torppaa eikä työtä, jotta heidät voitiin lähettää Hämeenlinnaan rakennustöihin.[55]

---

50 *[N]ågre, till all lycka obetydeliga privata uppbörder, dock utmätningsvis* [– –]. Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 24.11.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:17.

51 Maaherra Johan Henrik Munckin kuulutus Carl Gustaf Sagulinin palaamisesta Someron nimismiehen viran hoitajaksi 5.12.1808. KA Someron seurakunnan arkisto II:Ef.

52 Kruununvouti Reinhold Holmberg maaherra Johan Henrik Munckille 11.11.1808. KA Uudenmaan ja Hämeen lääninhallituksen arkisto, kanslia Ea:181a.

53 Turun ja Porin läänin maaherra Knut von Troil kenraali Buxhoevdenille 10.12.1808. *Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa II*, 419.

54 Tässä tutkimuksessa ei ole käytetty Kansallisarkistossa säilytettävää Keisarillisen komitean arkistoa (1808). Komitean tehtävänä oli tutkia venäläisen sotaväen ja Suomen siviiliväestön välisiä selkkauksia, ja se sisältää luultavasti lisätietoa kaikista mainituista tapauksista. Koska artikkelin fokuksena on kuitenkin Sagulinin toiminta ja sen motiivit, olen rajoittanut tarkastelun hänen omiin kirjeisiinsä ja raportteihinsa.

55 Tammelan kirkkoherranapulaisen Daniel Ekvallin kuulutus 22.7.1808. KA Tammelan seurakunnan arkisto II Ed1:5.

Ruotsalaisen byrokratian pikkutarkkuuteen tottunutta virkamiestä venäläisten käskyjen suurpiirteisyys ärsytti. Sagulin kirjoitti kruununvoudille heinäkuun alussa:

> Minulle on lähetetty useita korkea-arvoisia kuulutuksia ja määräyksiä, joissa minua käsketään passittamaan kaikki sellaiset linnoituksista kotiutetut sotilaat, jotka ovat syyllistyneet rötöksiin ja joilla ei ole laillista suojaa, pikaisesti lähimmän keisarillisen sotilaskomentajan luo. Mitä tämä pikaisesti passittaminen käytännössä tarkoittaa? miten heidät on lähetettävä, jalkaisin vai vankikuljetuksella? miten heitä estetään karkaamasta matkalla? ja saako heidät sellaisissa tapauksissa sitoa köydellä tai lyödä rautoihin? Näihin kysymyksiin pyydän nöyrimmin saada lisätietoja, ja samalla ilmoitan, että kaikki asiaankuuluvat sotilaat on koottu 4. päivään mennessä Tammelassa ja 6. päivään mennessä Somerolla…[56]

Sagulin lähetti Hämeenlinnaan viisi sotilasta, Johan Bohmin, Simon Grönin, Thomas Stötin, Johan Wikmanin ja Johan Åströmin. Stöt oli Adlercreutzin rykmentistä, muut Viaporin ja Svartholman linnoitusjoukoista.[57] Enempää hänen piiristään ei ilmeisesti löytynyt. Kirjeessään kruununvoudille heinäkuun puolivälissä Sagulin joutui selittelemään, ettei lähetettäviä sotilaita kerta kaikkiaan ollut enempää, etenkin kun oli kesä ja mahdolliset vaeltelevat sotilaat saattoivat elää metsissä näyttäytymättä lainkaan ihmisille.[58]

Venäläisten pelot eivät olleet turhia. Elokuun alussa kaksi venäläistä kasakkaa tapettiin Someron naapuripitäjässä Kiikalassa, kun he olivat kuljettamassa vankeja Turkuun. Tapauksesta etsintäkuulutettiin kymmenpäinen sissijoukko, johon kuului talonpoikien poikia ja renkejä sekä Adlercreutzin rykmentin sotilaat Gevär ja Ek. Viimeksimainitut olivat somerolaisia, joten Someron kirkon saarnastuolista kehotettiin seurakuntalaisia ilmoittamaan kaikista havainnoista. Nimismies Sagulin kirjoitti maaherran lähettämän virallisen etsintäkuulutuksen perään omat sanansa:

---

56 *Efter flere tilkomme höga Lysningar och värkställighet ordrag, skola alla sådane ifrån Fästningarne hemförlovad soldater som göra illa, och ej hafva sitt Laga närings fång, i hop samlats och afsändats till närmaste Kejserlige Militari Chef; hvad förstås med denne i hop samling?, huru skola all sedan afsändes, til fots eller med fång skjuts?, hvilkas skall dem alla bevaka at de ej rymma under vägen?, och få de i slikt fall bastas, gripas och Bindas med tåg eller jern? Uti desse delar anhåller jag ödmjukast om uplysning, jemte det jag får Raportera at dylika Soldater äro hoplyst till den 4. i Tammela, och til den 6. i Somero…* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 2.7.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

57 Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 16. ja 18.7.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

58 Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 18.7.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:16.

> Minä tahdon myös Kovasti varotta yhtestä Kansa, että näitä Kiinni otta, ja Fangivartian tygö viedä, sillä muistakot jokainen sitä kova edesvastausta, kuin näitten hysäyxestä seura – älkät syttäkö minua, sillä minä olen Kova pällekandaja, virkani puolesta; te taidatte pitä tämän kiinnjoton vähemmäst painosta, mutta muistakat, että se jollen vielä kovaxi tule.[59]

Kaksi viikkoa myöhemmin Sagulin raportoi maaherralle, että hänen tutkimustensa mukaan Gevär ja Ek oli nähty Somerolla viimeksi elokuun lopussa. Heidän huhuttiin lähteneen pohjoiseen liittyäkseen Ruotsin armeijaan.[60] Vielä syyskuussa hän lähetti Hämeenlinnan kruununvankilaan vielä sotilas Mikael Höökin, joka oli ryöstänyt väkivaltaisesti lautamies Johan Orren. Kirjeessään maaherralle hän kirjoitti, että Höök oli ”kavala ja altis karkaamaan” ja siksi pidettävä tiukasti vartioituna.[61] Tuolloin Tammelan ja Someron seudulle oli kuitenkin jo saapunut uudenlaisia levottomuudenaiheita.

Ruotsin armeija teki kesän 1808 aikana useita maihinnousuyrityksiä Suomen lounaisrannikolle. Se uskoi, että onnistunut maihinnousu innostaisi eteläisen Suomen siviiliväestön kapinaan venäläisiä vastaan. Lippumies Gustaf Adolf Ljunberg, joka kuninkaan määräyksestä liikkui Turun seudulla organisoimassa kapinahankkeita, vakuutti voivansa nostattaa kymmenentuhatta talonpoikaa aseisiin. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut: yksikään maihinnousuyritys ei onnistunut, ja kansan keskuudessa syntyi vain pieniä paikallisia levottomuuksia, jotka venäläiset kykenivät varsin helposti tukahduttamaan.[62]

Yksi liikehdinnän etäpesäkkeistä oli Lounais-Hämeessä asti.[63] Lokakuun puolivälissä tammelalainen räätäli Israel Holmberg kohtasi tuntemattoman miehen. Tämä esitteli Ruotsin kuninkaan lentolehtistä, jossa suomalaisia kehotettiin nousemaan kapinaan, ja kertoi että erääseen syrjäiseen paikkaan Loimaan pitäjässä oli kokoontumassa miehiä. Värväri oli kuitenkin valinnut huonoimman mahdollisen uhrin, sillä Holmberg oli nimismies Sagulinin luottomies, joka oli juuri valittu tämän suosituksesta Tammelan jahtivoudiksi aiemmin mainitun Mats Lindestedtin tilalle.[64] Tuore vouti meni välittömästi kertomaan asiasta nimismiehelle.

---

59 Maaherra Johan Henrik Munckin 5.9.1808 antama etsintäkuulutus nimismies Carl Gustaf Sagulinin 11.9.1808 kirjoittamalla täydennyksellä. KA Someron seurakunnan arkisto II:Ef.

60 Nimismies Carl Gustaf Sagulin maaherra Johan Henrik Munckille 24.9.1808. KA Uudenmaan lääninhallituksen kanslian arkisto Ea:182a1.

61 Nimismies Carl Gustaf Sagulin maaherra Johan Henrik Munckille 11.11.1808. KA Uudenmaan lääninhallituksen kanslian arkisto Ea:182a1.

62 Persson 1988: 214–235; Lappalainen ym. 2008: 176–189.

63 Loimaan kansannousuyritystä ovat tutkineet sekä L. G. von Bonsdorff että Sylvi Möller. Seuraava kuvaus perustuu, ellei toisin mainita, heidän selvityksiinsä aiheesta: Bonsdorff 1934: 1–21 ja Möller 1939: 417–435.

64 Nimismies Carl Gustaf Sagulin kruununvouti Reinhold Holmbergille 15.9.1808. KA Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Ea:17.

Sagulin, joka ilmeisesti totesi normaalien virkateiden olevan liian hitaita, kirjoitti kirjeen suoraan kenraali Buxhoevdenille Turkuun. Kirjeessä hän kertoo yrittäneensä löytää Holmbergin mainitsemaa miestä, jonka hän arvelee olleen valepukuinen ruotsalainen upseeri, mutta tämä oli jo kadonnut Urjalan ja Punkalaitumen suuntaan. Kyseinen henkilö oli yllyttänyt tammelalaisia kokoontumaan lokakuun 15. ja 16. päivänä Virtsanojan kankaalle Loimijoelle, ”suureen asumattomaan metsään jonka tunnen hyvin”. Kapinallisten suunnitelmana oli ensin murhata Oripään kylän kestikievarin postiljoonit ja sitten marssia Uuteenkaupunkiin, matkalla rikkoen siltoja ja häiriten venäläisiä kuljetuksia.

Kirjesinettiin pistettyä sulkaa käytettiin kiireellisen viranomaispostin merkkinä. Suomen sodan aikana näitä sulkakirjeitä liikkui taajaan. Kuvan sulka on Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin Reinhold Holmbergin kirjeestä Someron kirkkoherralle. Kansallisarkisto (Hämeenlinna). Someron seurakunnan arkisto II: Ef.

> Näin kertovat kuulemani huhut, ja on ollut työn takana saada selville näinkin paljon, sillä keisarin valtaa vastaan tähdätyillä salahankkeilla on paljon kannattajia, ja nämä tiedot olen saanut niiltä muutamilta ihmisiltä, jotka ovat minulle uskollisia. [– –] Lopuksi pyydän mitä kunnioittavimmalla alamaisuudella, ettei tätä kirjettä näytettäisi kenellekään, sillä jos kapinoitsijoiden suunnitelmat saadaan estetyiksi ja joitakin heistä vangitaan ja rangaistaan, he tai heidän liittolaisensa tulevat kostamaan sen minun hengelläni.[65]

Venäläiset olivat jo pitkään aavistaneet, että seudulla oli tekeillä jotain kapinallista. Vasta Sagulinin kirje antoi heille kuitenkin kunnollisen selon asiasta. Lokakuun 15. päivä Buxhoevdenin lähettämä venäläinen sotaväki yllätti miesjoukon, joka oli kokoontunut Sagulinin kirjeessä mainitulle

65 *Sådant är rycktet efter hvad jag kunnat utforska, och svårt har jag haft få veta så mycket, ty alla bära för stemplingar emot Kejserliga väldet för mig mycken respect, jag har dock bedragit dem genom några deras vänner, som varit mig förtrolige.* [– –] *Yttrest anhåller jag ito djupaste underdånödmjukhet, at denne skrift ocke måtte blifva sedd af någon, ty i detta fall de uproriskes resa blir förhindrad och några af dem arresterade och bestraffade, så är mitt lif i sådant fall det första, som tages af dem eller deras anhang.* Nimismies Carl Gustaf Sagulin kenraali Buxhoevdenille 13.10.1808. *Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa II*: 536–538.

kokoontumispaikalle. Arviot joukon lukumäärästä vaihtelivat 300 ja 600 miehen välillä, ja heillä oli mukanaan kirveitä ja seipäitä sekä muutamia harvoja ampuma-aseita. Syntyi kahakka ja laukaustenvaihto, ja parikymmentä miestä jäi vangiksi, loput pakenivat metsiin.

Nimismiehestä kartanonherraksi

Nimismies Sagulin huolehti siitä, että hänellä olisi edessään nouseva virkaura uudessa venäläisessä Suomessa. Elokuussa 1808 hän pyysi esimiestään, kruununvouti Holmbergia kirjoittamaan hänestä mainetodistuksen kenraali Buxhoevdenille ”tulevia viranhakuja varten”. Holmberg suostui pyyntöön ja kirjoitti että Sagulin oli ”hoitanut kaikkia virkatehtäviään koskien poliisitointa, taloudenhoitoa, huutokauppoja ja virkakirjeenvaihtoa mitä suurimmalla huolella” ja suositteli tätä korkeampiin tehtäviin.[66]

Loppuvuodesta 1810 Urjalan ja Akaan nimismies Erik Johan Blomster erosi virastaan ja Sagulin siirtyi hänen tilalleen. Seuraajakseen Tammelan nimismiehenä hän ehdotti Jokioisten ruukin kirjanpitäjää Carl Forsbergiä, jonka maaherra nimitti hänen suosituksestaan virkaan.[67] Kruununvouti Holmberg kirjoitti työtodistuksen Sagulinille, joka oli hoitanut Tammelan nimismiehen virkaa kolme vuotta ja Someron nimismiehen tehtäviä kaksi vuotta. Todistuksessa sanottiin Sagulinin hoitaneen virkatehtävänsä moitteettomasti ja mainittiin erikseen kyydityksistä ja niistä maksetuista korvauksista huolehtiminen sodan aikana.[68]

Sagulinin viranhoito Urjalassa ei kestänyt kauaa. Toukokuussa 1811 hän osti Långsjön eli Pitkäjärven kartanon Somerolla sen edellisen omistajan Robert Gustaf Bläfieldin konkurssipesän huutokaupasta.[69] Varhaismodernissa yhteiskunnassa maan omistaminen oli kaiken yhteiskunnallisen statuksen kulmakivi, ja maanomistajaksi pääseminen oli vaatimattomista lähtökohdista ponnistaneen pikkuvirkamiehen unelma. Kaupan myötä Sagulinit siirtyivät virkamiessäädystä suurmaanomistajasäätyyn, vaikka Carl Gustaf Sagulin myöhemmällä iällään hoitikin muutamia kertoja nimismiesten viransijaisuuksia. Hän kuoli vuonna 1857 somerolaisena kartanonherrana.[70]

---

66 Kruununvouti Reinhold Holmberg kenraali Buxhoevdenille 27.8.1808. KA Buxhoevdenin päämajan siviilikanslian arkisto E:22.

67 Maaherra Gustaf Fredrik Stjernvallin tiedoksianto 31.12.1810. KA (Helsinki) Tammelan seurakunnan arkisto II:Eb.

68 Kruununvouti Reinhold Holmberg nimismies Carl Gustaf Sagulinille 15.11.1809. KA (Hämeenlinna) Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto Da:8.

69 Aaltonen 1925: 9–10; Koskimies 1958: 56–58.

70 Kotivuori 2005: nro 11043 (Carl Gustaf Sagulin).

Yhteenveto

Yksilön toiminta historiallisessa tilanteessa on aina luonteen ja olosuhteiden summa. Carl Gustaf Sagulinia ei voi millään muotoa pitää tyypillisenä nimismiehenä eikä Tammelaa ja Someroa tyypillisenä nimismiespiirinä. Tässä artikkelissa kerrottuja asioita ei voi siksi laajentaa yleiseksi totuudeksi nimismiesten toiminnasta Suomen sodan aikana. Ne tarjoavat kuitenkin hedelmällistä materiaalia sen ymmärtämiseksi, millaisessa tilanteessa Ruotsin kruunun pikkuvirkamies miehitetyssä Suomessa toimi.

Sagulin oli keskimääräistä nimismiestä korkeammin koulutettu, tarmokkaampi ja kunnianhimoisempi. Monet hänen toimensa, kuten mainetodistusten pyytäminen esimiehiltä sodan ollessa vielä käynnissä, todistavat että hän koki Tammelan ja Someron nimismiehen viran vain välietappina urallaan. Pyrkimys näyttää hyvältä ylempien silmissä vaikutti varmasti siihen, kuinka tarmokkaasti hän pyrki täyttämään miehitysvallan käskyjä ja määräyksiä. Näin hän oli osaltaan itse rakentamassa jälkimainettaan ”venäläisten nöyränä palvelijana”. On ironista, että sen ainoan kerran koko sodan aikana, kun hän näyttävästi protestoi saamiaan käskyjä vastaan ja piti niitä kohtuuttomina, protestin kohteena oli Ruotsin armeija.

Toisaalta Sagulinilla oli monessa suhteessa huono tuuri. Hänen nimismiespiirinsä oli tärkeä liikennesolmu, ja siellä sijaisi venäläisten huollon kannalta keskeinen Jokioisten kartano, joten kyyditysten ja kuljetusten organisointi rasitti häntä paljon pahemmin kuin keskivertonimismiestä. Hän joutui hoitamaan korkeimmat viranomaiset suututtaneen kirkkoherra Berghällin tapauksen ja sotkeutui lisäksi Loimaan kapinayritykseen. Hänen työkuormansa oli siten sekä fyysisesti että henkisesti keskimääräistä raskaampi, mitä nimismiehiin tulee.

Loppujen lopuksi kyse oli kuitenkin virkavelvollisuudesta. Kun Sagulin organisoi kyydityksiä, raahasi uskollisuudenvalasta kieltäytyneitä oikeuden eteen ja ilmiantoi kapinallisia – nuo kolme tekoa, joista paikallishistorioitsija Tarmo Hirsjärvi vetää hänet tilille – hän toimi tavalla, jolla esimiehet halusivat hänen toimivan, ja tavalla, jonka virkakunnan enemmistö katsoi parhaaksi maan ja kansan edun nimissä. Maaherra Wibeliuksen sanoiksi pukema eetos, jonka mukaan virkamiehen ei voinut edellyttää kapinoivan, hallitsi kruunun virkakuntaa. Avoimeen vastarintaan venäläisvaltaa vastaan turvautui koko Suomessa vain kourallinen nimismiehiä.

Mielenkiintoista on, että kaksi heistä kuului aivan Carl Gustaf Sagulinin lähipiiriin. Hänen veljensä, Karkun ja Mouhijärven nimismies Benjamin Sagulin, määrättiin huhtikuussa 1808 menettämään omaisuutensa Ruotsin armeijaan liittymisen tähden.[71] Hänen lankonsa, Kiteen ja Kesälahden nimismies Karl Anders Löfvenmark, taas kuului Pohjois-Karjalassa sissisotaa käyneiden talonpoikien johtajiin ja istui venäläisten vankina.[72] Molemmat elivät vielä pitkään Suomen sodan jälkeen, ja Löfvenmark jopa palasi hoitamaan vanhaa virkaansa.

71 Bonsdorff 1929: 160.
72 Persson 1988: 185–207; Lappalainen ym. 2008: 226–230.

Olisiko Carl Gustaf Sagulin voinut valita veljensä tai lankonsa tien? Benjamin Sagulin ilmeisesti jätti virkansa jo sodan alkuvaiheessa ja seurasi perääntyvää Ruotsin armeijaa, mutta vielä myöhemminkin jotkut eteläsuomalaiset virkamiehet ja papit lähtivät salaa kohti pohjoista liittyäkseen armeijaan. Tällaisen valinnan tekeminen olisi muuttanut Carl Gustaf Sagulinin elämänkulun, mutta Tammelan ja Someron asukkaiden kannalta sillä ei olisi ollut juuri minkäänlaista merkitystä. Sagulinin tilalle olisi tullut uusi, venäläisten kanssa tehtävään yhteistyöhön valmis nimismies.

Karl Anders Löfvenmarkin toimintaympäristö oli täysin toisenlainen kuin Sagulinin. Hän operoi Pohjois-Karjalan rajaseudulla, lähellä sodan taistelurintamia, missä oli voimakkaat paikalliset sissiperinteet ja missä kokonaiset pitäjät nousivat aseisiin miehitystä vastaan. Lounais-Hämeessä eivät sen paremmin perinteet kuin olosuhteetkaan suosineet sissisotaa. Loimaan kapinahanke olisi tuskin johtanut mihinkään vaikkei sitä olisikaan ilmiannettu, sillä se oli vain pieni ja organisoimaton vastarinnan pilkahdus keskellä tukevasti venäläisvallan alla olevaa Etelä-Suomea. Sissipäällikköä Sagulinista ei olisi voinut tulla, vaikka hän olisi sellaista halunnutkin.

Carl Gustaf Sagulinia ohjasivat sodanjohdon määräys pysyä paikoillaan ja jatkaa viranhoitoa mahdollisimman normaalisti, sekä omien esimiesten käskyt tehdä yhteistyötä venäläisten kanssa. On mahdollista, että vähemmän virkaintoinen nimismies olisi tehnyt vähemmän, mutta virkakiipijä ja mallimaanviljelijä Sagulin noudatti luontoaan.

FT **Juha-Matti Granqvist** on uuden ajan alun sosiaali- ja kaupunkihistoriaan erikoistunut historiantutkija. Tutkimus nimismies Sagulinista on syntynyt Koneen Säätiön rahoittamassa projektissa "Ura, liikkuvuus ja perhe: suomalaiset upseerit ja virkamiehet tulevaisuuttaan rakentamassa vuoden 1809 jälkeen", jonka vastaavana tutkijana hän toimi 2023–2024.

The Police Chief (*nimismies*) Carl Gustaf Sagulin and Tammela in the Finnish War (1808–1809) This article uses a case study to describe the position of the rural township representative Police Chief (*nimismies*) of the Swedish crown under the Russian occupation during the Finnish War (1808–1809). The subject is the Police Chief of Tammela and Somero, Carl Gustaf Sagulin, who has a bad reputation in historical studies as a 'humiliator of the Russians'. Using Sagulin's official correspondence as my main source, I follow him through the war year of 1808 and examine his activities, his conflicts and his motives. The focus is on Sagulin's activities as an organiser of the Russian army convoys, his role in the court case of the pastor Berghäll, who refused to take the oath of allegiance to the Russians, and his significance as the suppressor of the attempted popular uprising in Loimaa. I aim to show that the fundamental motive for Sagulin's activities was an order from the Swedish crown, which required him to perform his duties normally and to work in liaison with the Russians to protect the local population. His bad reputation is partly based on his official style of operation, partly on the turn of bad luck, which placed him in a prominent role in several protests or uprisings against the Russian occupation.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)
Someron seurakunnan arkisto
Sääksmäen alisen kihlakunnan kruununvoudin arkisto
Sääksmäen alisen tuomiokunnan arkisto
Tammelan rovastikunnan arkisto
Tammelan seurakunnan arkisto
Urjalan seurakunnan arkisto
Uudenmaan lääninhallituksen kanslian arkisto

Verkkolähteet

HisKi – Historiakirjat. Suomen Sukututkimusseuran tietokanta. <https://hiski.genealogia.fi/historia/>.
Kotivuori, Yrjö 2005: *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852.* Verkkojulkaisu. <https://ylioppilasmatrikkeli.fi>.

Painetut lähteet

Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa vuodelta 1808 I–II 1893–1805. Helsinki: SKS.
Tarkiainen, Kari (toim.) 2009: *Valtakunnan vaihdos 1809. Ajan tuntoja Alopaeuksen pappissuvun papereissa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, Tieto 1206. Helsinki: SKS.
Walta, Matti 2005: *Virkamiehiä. Lääninhallituksen virkamiehet 1721–1808*. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja 56. Helsinki: Suomen Sukututkimusseura.

Kirjallisuus

Aaltonen, Esko 1925: Långsjön kartano ja Valdemar Sagulin. *Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä I*. Forssa: Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys.
Aaltonen, Esko 1931: Kohtalon labyrintti. Erään humppilalaisen papin raskas elämäntarina. *Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä X*. Forssa: Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys.
Anthoni, Eric 1922: Två fall av politisk förföljelse år 1808. *Historisk Tidskrift för Finland* 7.
Anthoni, Eric 1930: En olycklig och svag prästman. *Historisk Tidskrift för Finland* 15.
von Bonsdorff, L. G. 1929: *Den ryska pacifieringen i Finland 1808–1809*. Helsinki: Söderström & Co.
von Bonsdorff, L. G. 1933: Försök till bonderesning i sydvästra Finland 1808. *Historisk Tidskrift för Finland* 18.

Granqvist, Juha-Matti 2025: Scribes at the service of Swedish provincial administration 1730–1808. *Meanings of the work and parallel occupations in Northern Europe c. 1620–1870.* Ella Viitaniemi (ed.). London: Palgrave Macmillan.
Haggrén, Georg 2007: Ernst Gustaf von Willebrand (1751–1809). *Suomen kansallisbiografia* 10. Matti Klinge ym. (toim.). Studia Biographica 3:10. Helsinki: SKS.
Hirsjärvi, Tarmo 1925: Tammelan nimismiehiä. *Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä II*. Forssa: Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys.
Hårdstedt, Martin 2007: *Suomen sota 1808–1809*. Suomentanut Seppo Hyrkäs. Helsinki: WSOY.
Korpela, Kaarle 1923: Tammelan papiston virkatalot. *Tammelan seurakunnan 500-vuotismuisto 1423–1923.* Tammela: Tammelan seurakunta.
Koskimies, Y. S. 1949: Kruunun hallinto. *Someron historia I*. Esko Aaltonen (toim.). Somero: Someron kunta.
Koskimies, Y. S. 1958: Someron kartanot. *Someron historia II*. Esko Aaltonen (toim.). Somero: Someron kunta.
Koskimies, Y. S. 1966: Hämeen valtiolliset vaiheet vuodesta 1721 1860-luvulle. *Hämeen historia III, vuodesta 1721 noin vuoteen 1870*. Eino Jutikkala (toim.). Ensimmäinen nide. Hämeenlinna: Hämeen Heimoliitto.
Laakso, Veikko 1994: *Suur-Loimaan historia II. Isonvihan päättymisestä 1900-luvun alkuun*. Loimaa: Loimaan kaupunki ym.
Lappalainen, Jussi T., Lars Ericson Wolke & Ali Pylkkänen 2008: *Suomen sodan historia 1808–1809*. Helsinki: SKS & Karttakeskus.
Möller, Sylvi 1939: *Kapinayritys Loimaalla ja kansan mieliala syksyllä v. 1808.* Historiallinen Arkisto XLV. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
Ojanen, Eeva 1983: *Tammelan historia II. Venäjänvallan alusta nykyaikaan*. Tammela: Tammelan kunta.
Ojanen, Eeva 1990: *Tammelan seurakunnan historia*. Tammela: Tammelan seurakunta.
Osmonsalo, Erkki K. 1947: *Suomen valloitus 1808*. Helsinki: WSOY.
Persson, Anders 1988: *Suomen sodan unohdetut sankarit*. Suomentanut Seppo Sauri. Helsinki: Otava.
Screen, J. E. O. 2007: *The army in Finland during the last decades of Swedish rule (1770–1809)*. Studia Historica 75. Helsinki: SKS.
Juhani Viertola 1984: Yleiset tiet Ruotsin vallan aikana. *Suomen teiden historia I. Pakanuudenajalta Suomen itsenäistymiseen*. Helsinki: Tie- ja vesirakennushallitus ja Suomen Tieyhdistys.
Heikki Ylikangas 1996: *Wallesmanni. Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Jyväskylä: Gummerus ja Suomen Nimismiesyhdistys.